

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૬૪૯/૧૯૯૭ થી ૧૬૫૯/૧૯૯૭

અને

લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૬૬૧/૧૯૯૭ થી ૧૬૬૪/૧૯૯૭

ઈન

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૧૯૫૪/૧૯૯૪ થી ૧૯૬૭/૧૯૯૪

અને

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૯૪૦૧/૧૯૯૩

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એમ.આર. કાદ્રા અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.આર. વોરા

=====

૧. શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	
૨. રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	
૩. શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪. શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	
૫. શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?	

=====

ટાટા કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ભારત સંઘ અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તાઓ તરફે મિ. એસ.બી. વકીલ

સામાવાળાઓ તરફે મિ. આર.જે. ઓઝા

=====

કોરમ : માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ મિ. એમ.આર. કાલ્લા અને મિ. જે.આર. વોરા,
ન્યાયમૂર્તિઓ

ચુકાદાની તારીખ: ૧૧/૦૫/૧૯૯૯

સંયુક્ત સીએવી ચુકાદો (એમ.આર. કાલ્લા, ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા)

આ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલો, સંખ્યામાં ૧૫, વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૧૯૫૪ થી ૧૯૬૭/૧૯૯૪ અને ૯૪૦૧/૧૯૯૩ ના જૂથમાં પસાર કરાયેલા તારીખ ૧.૧૨.૧૯૯૭ ના સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ સામે દાખલ કરવામાં આવેલ છે, જેના દ્વારા તમામ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનો ફગાવી દેવામાં આવી હતી. આ અપીલો સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ સામે નિર્દેશિત હોવાથી અને આ તમામ બાબતો સમાન તથ્યો પર આધારિત કાયદાના સામાન્ય પ્રશ્નો ધરાવતી હોવાથી, અમે આ સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા આ ૧૫ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલોનો નિકાલ કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકીએ છીએ.

૨. આ તમામ બાબતોમાં અપીલકર્તા નં. ૧ કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ મેસર્સ ટાટા કેમિકલ્સ લિ. ના નામે અને શૈલીમાં સમાવિષ્ટ અને નોંધાયેલી એક લિમિટેડ કંપની છે, જે અકાર્બનિક, ફોટોગ્રાફિક, જંતુનાશકો અને કોસ્ટિક સોડા તેમજ સોડા એશ સહિતના અન્ય પરચુરણ રસાયણો જેવા ભારે રસાયણોના ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં રોકાયેલી છે. આ કંપની દેશમાં સૌથી મોટી સોડા એશ ઉત્પાદક હોવાનો દાવો કરે છે અને એવા કેસ સાથે આવી છે કે

તેને લાઈમસ્ટોનની મોટી જરૂરિયાત છે કારણ કે લાઈમસ્ટોન સોડા એશના ઉત્પાદન માટેનો મૂળભૂત કાચો માલ છે. અપીલકર્તા કંપનીનો એવો પણ કેસ છે કે તે જૂનાગઢ અને જામનગર જિલ્લામાં લાઈમસ્ટોનની ખાણો લીઝ પર ધરાવે છે; તે લાઈમસ્ટોનની ખાણોના ખાનગી લીઝધારકો પાસેથી પણ લાઈમસ્ટોન ખરીદે છે જેઓ ખાણો ચલાવવા માટે કોન્ટ્રાક્ટ લેબર રાખે છે અને તે ખાનગી પક્ષકારો પાસેથી પણ લાઈમસ્ટોન ખરીદે છે. ચૂનાના તત્વો અને અન્ય ઘટકોના આધારે લાઈમસ્ટોનને વિવિધ ગ્રેડમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. આ અપીલોમાં અપીલકર્તા નં. ૨ કંપનીના શેરહોલ્ડર હોવાનો દાવો કરે છે જ્યારે આ કેસોમાં અપીલકર્તા નં. ૩ (સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૯૪૦૧/૧૯૯૩ માંથી ઉદ્ભવતી લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ સિવાય) એ પક્ષકાર છે જે કંપનીને કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પૂરા પાડે છે. કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પૂરા પાડતા પક્ષકારો જુદા જુદા સ્થળોએ જુદા જુદા હોવાથી, આવા પક્ષકારોને અપીલકર્તા નં. ૩ તરીકે જોડવામાં આવ્યા છે અને તેથી, વિવિધ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનો અને વિવિધ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલો દાખલ કરવામાં આવી છે. અપીલકર્તા કંપની એવો પણ દાવો કરે છે કે તે કોન્ટ્રાક્ટ લેબર (રેગ્યુલેશન એન્ડ એબોલિશન) એક્ટ, ૧૯૭૦ ની કલમ ૭ હેઠળ નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર ધરાવે છે અને આ તમામ બાબતોમાં અપીલકર્તા નં. ૩, એટલે કે કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પૂરા પાડનાર પક્ષકાર, ઉપરોક્ત અધિનિયમની કલમ ૧૨ અને ૧૩ હેઠળ લાઈસન્સ ધરાવે છે.

૩. અપીલકર્તા કંપની એવો કેસ લઈને આવી હતી કે સોડા એશનું ઉત્પાદન કરવા માટેનું તેનું કારખાનું શરૂઆતથી જ ચૂનાના પથ્થરની

(લાઈમસ્ટોન) ખાણોમાં કોન્ટ્રાક્ટરો મારફતે કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોને કામે રાખતું આવ્યું છે. અપીલકર્તા કંપનીનો એવો પણ કેસ છે કે અગાઉ, કંપનીની કેપિટલ ખાણોમાંથી ચૂનાના પથ્થરનો પુરવઠો મેસર્સ પાલનજી શાપુરજી એન્ડ કંપની દ્વારા પૂરો પાડવામાં આવતો હતો પરંતુ ખાણ અધિનિયમ હેઠળ મેટાલીફરસ માઈન્સ રેગ્યુલેશન્સ ૧૯૬૪ માં અમલમાં આવ્યા પછી, અપીલકર્તા કંપનીએ કોન્ટ્રાક્ટરો મારફતે ખાતાકીય માઈનિંગ શરૂ કર્યું હતું અને ત્યારથી ડ્રિલિંગ અને બ્લાસ્ટિંગ જેવા કુશળ કાર્યો કાયમી કર્મચારીઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને ચૂનાના પથ્થર તોડવા, લોડિંગ, અનલોડિંગ અને પરિવહન જેવા અકુશળ કામો કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરો મારફતે કરવામાં આવે છે. કંપની અને અન્ય સોડા એશ ઉત્પાદકો બજારમાંથી ચૂનાના પથ્થરની ખરીદી કરી શકે છે અને તેમના માટે ચૂનાના પથ્થરની ખાણો ચલાવવી જરૂરી નથી, અને અપીલકર્તા કંપનીનો એવો પણ કેસ છે કે વાસ્તવમાં સોડા એશ ઉત્પાદકો તેમની ચૂનાના પથ્થરની જરૂરિયાતો આંશિક રીતે ખાનગી પકાઠાધારકો પાસેથી ખરીદે છે.

૪. લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણોમાં ઓવરબર્ડન દૂર કરવા અને ડ્રિલિંગ તેમજ બ્લાસ્ટિંગના કામોમાં, ભારત સરકારે ૨૨ જૂન, ૧૯૮૦ ના રોજ કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે ભારત સરકારના શ્રમ મંત્રાલયે દેશમાં લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણોમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પ્રધાની કામગીરીની તપાસ કરવા માટે કોન્ટ્રાક્ટ લેબર (રેગ્યુલેશન એન્ડ એબોલિશન) એક્ટ, ૧૯૭૦ (જે હવે પછી “સદર અધિનિયમ” તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૫ હેઠળ એક સમિતિની રચના

કરી હતી. જુદા જુદા રાજ્યો, એટલે કે ઓરિસ્સા, મધ્યપ્રદેશ, રાજસ્થાન, આંધ્રપ્રદેશ અને કર્ણાટકમાં ફેલાયેલી કેપિટલ અને નોન-કેપિટલ ખાણોના પ્રતિનિધિ વર્ગ પાસેથી માહિતી એકત્રિત કરવા માટે સદર અધિનિયમની કલમ ૫ હેઠળ રચાયેલી સમિતિએ આ રાજ્યોમાં આવેલી લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણોની મુલાકાત લીધી હતી. અપીલકર્તા કંપનીનો એવો પણ કેસ છે કે આ સમિતિએ ગુજરાતમાં કોઈપણ લાઈમસ્ટોન કે ડોલોમાઈટની ખાણની મુલાકાત લીધી ન હતી અને અપીલકર્તા કંપની દ્વારા સંચાલિત કોઈપણ ખાણની પણ મુલાકાત લીધી ન હતી. તારીખ ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩ ના રોજ, ભારત સરકારે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧) હેઠળ તારીખ ૩.૪.૧૯૯૩ થી કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ મૂકતું તારીખ ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩ નું નોટિફિકેશન બહાર પાડ્યું હતું. આમ, દેશમાં લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણોમાં નીચે મુજબના કામોમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબર રાખવા સામેનો પ્રતિબંધ તારીખ ૩ એપ્રિલ, ૧૯૯૩ થી અમલમાં આવ્યો:

(૧) લાઈમસ્ટોન/ડોલોમાઈટના તોડવા, કદ નક્કી કરવા, છૂટા પાડવા સહિત ખનિજોનું ઉત્પાદન કરવું, અને

(૨) લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટનું પરિવહન જેમાં ટ્રક, ડમ્પર, કન્વેયરમાં લોડિંગ અને અનલોડિંગ તેમજ ખાણ સ્થળથી ફેક્ટરી સુધી પરિવહનનો સમાવેશ થાય છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ કોન્ટ્રાક્ટ લેબર રાખવા પર પ્રતિબંધ મૂકતા સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧) હેઠળ ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલા તારીખ ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩ ના આ નોટિફિકેશન સામે કંપનીએ તારીખ ૨૧.૬.૧૯૯૩ ના રોજ ભારત સરકારને રજૂઆત કરી હતી. તારીખ ૧૪ જુલાઈ, ૧૯૯૩ ના રોજ, અપીલકર્તા કંપનીએ ભારત સરકારને જાણ કરી હતી કે તે તેના એકમને ઉપરોક્ત નોટિફિકેશનના અમલમાંથી મુક્તિ આપવા માટે સદર અધિનિયમની કલમ ૩૪ હેઠળ અપિલકેશન સબમિટ કરી રહી છે. તારીખ ૨૦ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૪ ના રોજ, લાઈસન્સિંગ ઓફિસર, ભારત સરકારે કંપનીને કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પૂરા પાડતા પક્ષકારોને આપવામાં આવેલા લાઈસન્સને રદબાતલ અને બાતલ કરતો હુકમ પસાર કર્યો હતો અને કંપનીને એવી પણ સલાહ આપી હતી કે સદર અધિનિયમની કલમ ૭ હેઠળ તે ધરાવતી નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર તાત્કાલિક અસરથી રદબાતલ ગણવામાં આવેલ છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧) હેઠળ દેશમાં લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણોમાં આ હુકમના અગાઉના ભાગમાં દર્શાવેલા બે કામોના સંબંધમાં તેના પ્રકાશનની તારીખ એટલે કે ૩ એપ્રિલ, ૧૯૯૩ થી કોન્ટ્રાક્ટ લેબર રાખવા પર પ્રતિબંધ મૂકતા તારીખ ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩ ના નોટિફિકેશન નં. યુ-૨૩૦૧૩/૧૫/૮૬-એલ.ડબલ્યુ. (વોલ્યુમ.૨), જે સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનો સાથે એનેક્ષર “એ” તરીકે જોડવામાં આવ્યું હતું અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનો સાથે એનેક્ષર “બી” તરીકે દાખલ કરાયેલા તારીખ ૨૦ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૪ ના હુકમ, કે જેના હેઠળ

કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પૂરા પાડતા પક્ષકારોને આપવામાં આવેલું લાઇસન્સ (૪ મે, ૧૯૯૪ સુધી માન્ય) તાત્કાલિક અસરથી રદબાતલ અને બાતલ કરવામાં આવ્યું હતું, તેનાથી નારાજ થઈને અપીલકર્તાઓએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનો દાખલ કરી હતી. આ સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનોનો તારીખ ૧.૧૨.૧૯૯૭ ના ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો અને તે ફગાવી દેવામાં આવી હતી અને હવે અપીલકર્તાઓ (મૂળ પિટિશનરો) આ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલો દ્વારા અમારી સમક્ષ ઉપસ્થિત છે જેમાં લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૬૪૯/૧૯૯૭ માં નોંધાયેલ ઓર્ડર શીટ મુજબ માર્ચ ૧૯૯૮ માં ૨૦ એપ્રિલ, ૧૯૯૮ ના રોજ પરત કરવાની નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી.

૫. વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન તારીખ ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩ નીચે મુજબ પુનઃ

રજૂ કરવામાં આવે છે:

“નવી દિલ્હી, ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩.
એસ.ઓ. ૭૦૭.— કોન્ટ્રાક્ટ લેબર (રેગ્યુલેશન એન્ડ એબોલિશન) એક્ટ, ૧૯૭૦ (૧૯૭૦ નો ૩૭) ની કલમ ૧૦ ની પેટા-કલમ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, કેન્દ્ર સરકાર, સેન્ટ્રલ એડવાઇઝરી કોન્ટ્રાક્ટ લેબર બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કર્યા પછી, દેશમાં લાઇમસ્ટોન અને ડોલોમાઇટની ખાણોમાં નીચેની અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા કામોમાં આ નોટિફિકેશનના પ્રકાશનની તારીખથી કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર આથી

પ્રતિબંધ મૂકે છે, એટલે કે:-
અનુસૂચિ

(૧) લાઈમસ્ટોન/ડોલોમાઈટના તોડવા, સાઈકિંગ, સોર્ટિંગ સહિત ખનિજોનું ઉત્પાદન (રેઈકિંગ), અને
(૨) લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટનું પરિવહન જેમાં ટ્રક, ડમ્પર, કન્વેયરમાં લોડિંગ અને અનલોડિંગ તેમજ ખાણ સ્થળથી ફેક્ટરી સુધી પરિવહનનો સમાવેશ થાય છે.

નં. યુ-૨૩૦૧૩/૧૫/૮૬.એલ.ડબલ્યુ.(વોલ્યુમ.૨)
પદ્મા વેંકટાચલમ, ડિરેક્ટર."

વાદગ્રસ્ત હુકમ તારીખ ૨૦ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૪ એ તારીખ ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩ ના વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશનનું માત્ર એક પરિણામ છે.

૬. અપીલકર્તાઓ તરફે વિદ્વાન વકીલે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમને એક કરતાં વધુ કારણોસર પડકાર્યો છે જેમાં એ કારણ પણ સામેલ છે કે જો વિદ્વાન વકીલ ઉપસ્થિત ન રહ્યા હોય તો પણ વિદ્વાન સિંગલ જજ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશનોનો ગુણદોષ પર નિર્ણય ન કરવો જોઈતો હતો અને તેમણે કાં તો આ બાબત મુલતવી રાખવી જોઈતી હતી અથવા ડિફોલ્ટમાં સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશનો ફગાવી દેવી જોઈતી હતી. અમે આ હુકમના પછીના ભાગમાં આ પછીના કારણ પર વિચારણા કરીશું. સૌ પ્રથમ,

અમે તે કારણો પર વિચારણા કરી શકીએ છીએ કે જેના આધારે વિદ્વાન સિંગલ જજના ગુણદોષ પરના નિર્ણયને અમારી સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો છે. એવું અવલોકન કરી શકાય છે કે વિદ્વાન સિંગલ જજે જ્યારે આ બાબતની સુનાવણી કરી ત્યારે તેમની સમક્ષ ઉપલબ્ધ દલીલોના સંદર્ભમાં (કારણ કે લેટર્સ પેટન્ટ અપીલની મેમોમાં પૃષ્ઠ 'જી' ફકરા ૧૧ માં જણાવ્યા મુજબ, સુનાવણી થયા પછી પરંતુ ચુકાદો જાહેર કરતાં પહેલાં તારીખ ૨૧.૧૦.૧૯૯૭ ના રોજ પ્રત્યુત્તર દાખલ કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાય છે), વાદગ્રસ્ત હુકમના ફકરા ૬ હેઠળ, વિદ્વાન સિંગલ જજે સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનોમાં વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન એનેક્સર "એ" અને વાદગ્રસ્ત હુકમ એનેક્સર "બી" ને જે આધારો પર પડકારવામાં આવ્યા હતા તે આધારોનું સંક્ષિપ્તમાં વર્ણન કર્યું છે અને ચુકાદાના ફકરા ૨૯ થી ૫૦ માં સદર અધિનિયમની યોજનાના પ્રકાશમાં આ દલીલોની ચર્ચા કરી છે અને ત્યારબાદ ચુકાદાના ફકરા ૫૧ માં અવલોકનો અને નિર્દેશો સાથે સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનો ફગાવી દીધી છે જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૫૧. આ કેસના તથ્યોની સમગ્રતા અને એ વધારાની હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા કે વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશનમાં પાછળથી સુધારો કરવામાં આવ્યો છે, જો હજુ પણ લાઈસન્સ રદ કરવા અને નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર રદ કરવાના સંબંધમાં અરજદારોની કોઈ ફરિયાદ અસ્તિત્વમાં હોય, તો તેઓ સદર હુકમો સામે એપેલેટ ઓથોરિટી સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવા માટે મુક્ત છે અને જો આવી અપીલ આજથી એક મહિનાના સમયગાળામાં દાખલ કરવામાં આવે, તો તેને

સમયમર્યાદાના કારણોસર ફગાવી દેવામાં આવશે નહીં અને ગુણદોષ પર તેનો નિર્ણય કરવામાં આવશે.”

૭. ચુકાદો વાંચ્યા પછી અને અપીલકર્તાઓ તરફે વિદ્વાન વકીલને સાંભળ્યા પછી, અમને જણાય છે કે અમારી સમક્ષ ગુણદોષ પર રજૂ કરવામાં આવેલ કલમ ૧૦(૧) હેઠળના વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન સામેનો પડકાર મુખ્યત્વે નીચેના મુદ્દાઓ પર હતો:

મુદ્દો 'એ': વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન મનસ્વી, ગેરબંધારણીય અને કાયદાની દ્રષ્ટિએ ખામીયુક્ત છે એ કારણસર કે સેન્ટ્રલ એડવાઈઝરી કોન્ટ્રાક્ટ લેબર બોર્ડ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૨) માં નિર્ધારિત પ્રશ્નો અને માપદંડો પર પોતાની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગયું હતું.

મુદ્દો 'બી': વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન અપીલકર્તાઓને રજૂઆત કરવાની તક આપ્યા વિના અને કોઈ કારણદર્શક નોટિસ (શો-કોઝ નોટિસ) જારી કર્યા વિના કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરીને જારી કરવામાં આવ્યું હતું.

મુદ્દો 'સી': વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦ ની જોગવાઈઓ વિરુદ્ધનું છે કારણ કે કલમ ૧૦ હેઠળ પ્રતિબંધ સામાન્ય રીતે કામોના સંદર્ભમાં ન હોઈ શકે, પરંતુ ઔદ્યોગિક એકમવાર (એસ્ટાબ્લિશમેન્ટવાઈઝ) હોવો જોઈએ.

મુદ્દો 'ડી': વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરે છે કારણ કે તે વિવિધ ઉદ્યોગો સાથે સંબંધિત ખાણો વચ્ચે ભેદભાવ કરે છે.

અમે સૌ પ્રથમ ગુણદોષ પર આ તમામ ચારેય મુદ્દાઓ પર વિચારણા કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકીએ છીએ.

૮. મુદ્દા 'એ' ના સંબંધમાં: સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૨) હેઠળ નિર્ધારિત માપદંડો પર સેન્ટ્રલ બોર્ડ દ્વારા બુદ્ધિનો ઉપયોગ ન કરવાના કારણસર કલમ ૧૦(૧) હેઠળ જારી કરાયેલા વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન પર આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે, ત્યારે અમને જણાય છે કે કેન્દ્ર સરકારે તારીખ ૧૭ માર્ચ, ૧૯૯૩ ના રોજ વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન બહાર પાડ્યું તે પહેલાં, લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણોમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પ્રધાની કામગીરીની તપાસ કરવા માટે કલમ ૫ હેઠળ એક સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી. તે સમિતિએ વિવિધ રાજ્યોમાં આવેલી વિવિધ ખાણોની મુલાકાત લીધી હતી અને પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, સેન્ટ્રલ બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કરવાની આવશ્યકતાનું સંપૂર્ણ પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને વાદગ્રસ્ત નોટિફિકેશન બુદ્ધિના ઉપયોગ વિના જારી કરવામાં આવ્યું છે તેવું ઠરાવવા માટે કોઈ આધાર કે સામગ્રી નથી.

૯. અમે આ પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, અમે સદર અધિનિયમની યોજના અને કલમ ૧૦ ની સંબંધિત જોગવાઈઓનો ઉપયોગી સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“૧૦. કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ મૂકવાની સત્તા.—

(૧) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, યોગ્ય સરકાર, કેન્દ્રીય બોર્ડ સાથે અથવા યથાપ્રસંગ, રાજ્ય બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કર્યા પછી, સત્તાવાર ગેઝેટમાં નોટિફિકેશન દ્વારા, કોઈપણ ઔદ્યોગિક એકમમાં કોઈપણ પ્રક્રિયા, કામગીરી અથવા અન્ય કામમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ મૂકી શકે છે.

(૨) પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કોઈપણ ઔદ્યોગિક એકમમાં કોઈપણ પ્રક્રિયા, કામગીરી અથવા અન્ય કામના સંબંધમાં આવી કોઈ નોટિફિકેશન બહાર પાડતાં પહેલાં, યોગ્ય સરકાર તે ઔદ્યોગિક એકમમાં પ્રવર્તતી કામ કરવાની પરિસ્થિતિઓ અને અન્ય સંબંધિત પરિબલોને ધ્યાનમાં લેશે, જેમ કે—

(એ) શું સદર પ્રક્રિયા, કામગીરી અથવા અન્ય કામ એ ઔદ્યોગિક એકમ દ્વારા ચલાવવામાં આવતા કોઈપણ વ્યવસાય, ધંધા, ઉત્પાદન અથવા વ્યવસાય માટે સામાન્ય રીતે જરૂરી છે;

(બી) શું તે બારમાસી પ્રકૃતિનું છે, એટલે કે, તે ઔદ્યોગિક એકમના તે વ્યવસાય, ધંધા, ઉત્પાદન અથવા વ્યવસાયની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને નોંધપાત્ર સમયગાળા માટે ચાલે છે;

(સી) શું તે સામાન્ય રીતે નિયમિત કામદારો દ્વારા તે ઔદ્યોગિક એકમમાં અથવા સમાન ઔદ્યોગિક એકમમાં કરવામાં આવે છે; (ડી) શું તે પૂર્ણ-સમયના કામદારોને રોજગારી આપવા માટે પૂરતું છે. સ્પષ્ટીકરણ.- જો પ્રશ્ન એવો ઉપસ્થિત થાય કે શું કોઈ પ્રક્રિયા, કામગીરી અથવા અન્ય કામ બારમાસી પ્રકૃતિનું છે, તો યોગ્ય સરકારનો તે અંગેનો નિર્ણય આખરી રહેશે.”

૧૦. પ્રશ્ન હેઠળનો અધિનિયમ અમુક સંસ્થાઓમાં કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોની રોજગારીનું નિયમન કરવા અને અમુક સંજોગોમાં તેની નાબૂદી માટે અને તેની સાથે જોડાયેલી બાબતો માટેનો અધિનિયમ છે. સદર અધિનિયમની યોજના હેઠળ, કેન્દ્રીય સલાહકાર કોન્ટ્રાક્ટ લેબર બોર્ડ, જેનો હવે પછી 'સેન્ટ્રલ બોર્ડ' તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે, તેની રચના કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કલમ ૩ હેઠળ કરવાની હોય છે. આ સેન્ટ્રલ બોર્ડ તેને યોગ્ય લાગે તેવી સમિતિઓ અને તેવા હેતુ કે હેતુઓ માટે રચના કરી શકે છે. સંસ્થાની નોંધણી કલમ ૭ હેઠળ અને અમુક કેસોમાં નોંધણી રદ કરવાની જોગવાઈ તેની કલમ ૮ માં કરવામાં આવી છે. બિન-નોંધણીની અસર કલમ ૯ માં પૂરી પાડવામાં આવી છે. કલમ ૧૦ નોન-ઓબસ્ટેન્ટે કલમ (ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ હોવા છતાં) સાથે શરૂ થાય છે અને કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોની રોજગારી પર પ્રતિબંધ મૂકવાની જોગવાઈ કરે છે અને સક્ષમ સરકારને સેન્ટ્રલ બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કર્યા પછી, સત્તાવાર ગેઝેટમાં જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ કરીને કોઈપણ સંસ્થામાં કોઈપણ પ્રક્રિયા, કામગીરી અથવા અન્ય કામમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પર પ્રતિબંધ મૂકવાની સત્તા આપે છે. આ

સંદર્ભમાં, એકમાત્ર આવશ્યકતા સેન્ટ્રલ બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કરવાની છે. કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની આવશ્યકતા એ હદે જરૂરી છે કે કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પર પ્રતિબંધ મૂકતું કલમ ૧૦(૧) હેઠળનું જાહેરનામું સેન્ટ્રલ બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કર્યા પછી જ બહાર પાડવામાં આવવું જોઈએ. સામાવાળાઓ વતી દાખલ કરાયેલા તારીખ ૮મી ઓગસ્ટ ૧૯૯૭ ના પ્રત્યુત્તરના સોગંદનામા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સેન્ટ્રલ બોર્ડ દ્વારા તારીખ ૨૦મી જાન્યુઆરી ૧૯૮૬ ના ઠરાવ મુજબ તેમાં નિર્ધારિત સંદર્ભની શરતો સાથે દેશમાં લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણોમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પ્રધાની કામગીરીના પ્રશ્નની તપાસ કરવા માટે કલમ ૫ હેઠળ એક સમિતિની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. સમિતિએ સમગ્ર દેશમાં કેપ્ટિવ અથવા નોન-કેપ્ટિવ ખાણોના તમામ વર્ગો પાસેથી સંબંધિત માહિતી એકત્રિત કરવાનું નક્કી કર્યું અને આવી માહિતી/ડેટા વર્તમાન અપીલકર્તા કંપની એટલે કે મેસર્સ ટાટા કેમિકલ્સ લિમિટેડ, રાણાવાવ, જિલ્લો જૂનાગઢ, સોડા એશ પ્લાન્ટ સાથે જોડાયેલ કેપ્ટિવ ખાણ સહિતના ૨૫ ખાણ માલિકો/વ્યવસ્થાપનો દ્વારા સમિતિ દ્વારા પરિપત્રિત પ્રશ્નાવલીનો જવાબ આપીને પૂરો પાડવામાં આવ્યો હતો. આમ, સમગ્ર દેશમાં સંબંધિત ખાણ માલિકો પાસેથી ડેટા એકત્રિત કરવામાં આવ્યો હતો અને સમિતિએ પાંચ રાજ્યો એટલે કે ઓરિસ્સા, મધ્ય પ્રદેશ, રાજસ્થાન, આંધ્ર પ્રદેશ અને કર્ણાટકની પણ મુલાકાત લીધી હતી, જે પ્રદેશોનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા અને સમિતિએ જાહેર ક્ષેત્ર તેમજ ખાનગી ક્ષેત્રમાં સંચાલિત ખાણોના વિવિધ વર્ગોની પસંદગી કરી હતી જે મોટી ખાણો અને નાની સંસ્થાઓ બંનેનું

પ્રતિનિધિત્વ કરતા હતા. આ સમિતિએ ખાણ કામદારો/યુનિયનોના પ્રતિનિધિઓ અને મેનેજમેન્ટના પ્રતિનિધિઓ સાથે બેઠક પણ યોજી હતી; તેણે તેમની રહેણીકરણની પરિસ્થિતિ જોવા માટે મજૂર વસાહતોની પણ મુલાકાત લીધી હતી અને આ સમિતિએ અવલોકન કર્યું હતું કે મોટાભાગની ખાણોમાં પીવાના પાણી, પ્રાથમિક સારવાર, પેશાબઘર અને શૌચાલય, હાથ-મોં ધોવાની સુવિધાઓ, કેન્ટીન વગેરે જેવી વૈધાનિક કલ્યાણકારી સુવિધાઓ પૂરી પાડવામાં આવી હતી તે નિર્ધારિત ધોરણ મુજબની નહોતી. સ્ટીલ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા અને ઇન્ડિયન બ્યુરો ઓફ માઈન્સ ઉપરાંત નેશનલ મિનરલ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન લિમિટેડ, ફેડરેશન ઓફ મિનરલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, માલિકોના પક્ષ તરફથી પ્રતિનિધિઓ અને ઇન્ડિયન માઈન વર્કર્સ ફેડરેશન તથા ઇન્ડિયન નેશનલ માઈન વર્કર્સ પક્ષ સહિત ત્રિપક્ષીય સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી અને આ સમિતિએ લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણોમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પ્રથાનો ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો હતો અને લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણોમાં કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોની રોજગારી પર પ્રતિબંધ મૂકવાની ભલામણ કરતો પોતાનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. આ અહેવાલ સેન્ટ્રલ બોર્ડ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને સેન્ટ્રલ બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કર્યા પછી અને કાયદાની પ્રક્રિયાને અનુસરીને તેમજ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦ ની પેટા-કલમ (૨) ના કલોઝ (એ) થી (ડી) માં દર્શાવેલ માર્ગદર્શિકાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તારીખ ૧૭મી માર્ચ ૧૯૯૩ નું જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, સેન્ટ્રલ બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કરવાની જરૂરિયાતનું સંપૂર્ણ

પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને એવું માનવા માટે કોઈ આધાર કે સામગ્રી નથી કે વાદગ્રસ્ત જાહેરનામું વિવેકબુદ્ધિના ઉપયોગ વિના બહાર પાડવામાં આવ્યું છે.

મુદ્દો 'બી' ના સંબંધમાં:

૧૧. મુદ્દા 'બી' ના સંબંધમાં: જ્યાં સુધી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવાનો અને સુનાવણીની તક તેમજ કારણદર્શક નોટિસ આપવાનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી આ મુદ્દો માત્ર નકારી કાઢવા માટે જ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે એ સાદા કારણસર કે આ અનિવાર્યપણે અર્ધ-ધારાકીય (ક્વાસી-લેજિસ્લેટિવ) કાર્ય છે અને કાયદા હેઠળ સુનાવણીની તક કે કારણદર્શક નોટિસની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી કે પછી તેને કોઈ દંડાત્મક પરિણામો ઉપજાવતા નોટિફિકેશનનો કેસ પણ કહી શકાય નહીં કે જેથી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના પાલનની આવશ્યકતા આકર્ષાય. અર્ધ-ધારાકીય સત્તાના ઉપયોગમાં જ્યાં નોટિફિકેશન જારી કરવામાં આવે છે તેવા કેસોમાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવાની ન તો કાયદાની કોઈ આવશ્યકતા છે કે ન તો કાયદા હેઠળ અન્યથા આવી જરૂર છે, અને જો કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવાની જરૂરિયાતને વધુ પડતી ખેંચવામાં આવે તો પણ, ત્રિપક્ષીય સમિતિની રચના દ્વારા તેનું યોગ્ય રીતે સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે જેમાં મેનેજમેન્ટ તેમજ કર્મચારીઓ બંનેના પ્રતિનિધિત્વનો સમાવેશ થાય છે. આ કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં, પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ રજૂ કરવા માટે સમિતિમાં મેનેજમેન્ટનું પ્રતિનિધિત્વ ઉપસ્થિત હતું અને બાબતની આ સ્થિતિમાં, કુદરતી ન્યાય અંગેની

દલીલ અથવા કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવામાં આવી ન હતી અને તક આપવામાં આવી ન હતી તેવી ફરિયાદ અપીલકર્તાઓને ઉપલબ્ધ છે તેમ પણ કહી શકાય નહીં. આ ઉપરાંત, આ મુદ્દો આપણી પોતાની હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા સાઉથ ગુજરાત ટેક્સટાઈલ પ્રોસેસર્સ એસોસિએશન વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, ૧૯૯૪ (૧) જી.એલ.એચ. ૯૪ ના કેસમાં આપેલા નિર્ણય દ્વારા નિર્ણીત થયેલો છે, જેમાં આ જ અધિનિયમની કલમ ૧૦ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ નોટિફિકેશન પડકાર હેઠળ હતું અને સમગ્ર કેસ-લો પર વિચારણા કર્યા પછી, ડિવિઝન બેંચે સ્પષ્ટપણે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“આમ નોટિફિકેશનમાં પ્રતિબિંબિત થતો સરકારનો નિર્ણય સ્પષ્ટપણે અર્ધ-ધારાકીય પ્રવૃત્તિનું પરિણામ છે અને તેથી, તે સુનાવણી માટે નોટિસની જોગવાઈઓની કોઈ આવશ્યકતાને આકર્ષિત કરતો નથી.”

સાઉથ ગુજરાત ટેક્સટાઈલ પ્રોસેસર્સ એસોસિએશન (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં આ નિર્ણયનું આપણી પોતાની હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા એલેમ્બિક કેમિકલ વર્ક્સ કંપની લિ. વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, ૧૯૯૫ (૧) જી.એલ.આર. ૧૪૩ ના કેસમાં પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું હતું અને તેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧) હેઠળ જારી કરાયેલા નોટિફિકેશનના સંબંધમાં આ જ સિદ્ધાંતનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું છે અને ડિવિઝન બેંચે ફરીથી ઠરાવ્યું છે કે, કાયદો એવી અપેક્ષા રાખતો નથી કે

નોટિફિકેશનમાં તે કારણો જણાવવા જોઈએ કે સરકારે કલમ ૧૦ હેઠળ પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કેમ કર્યો અને સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલું પગલું પ્રકૃતિમાં અર્ધ-ધારાકીય છે અને અર્ધ-ન્યાયિક કે વહીવટી નથી. તેથી, અર્ધ-ધારાકીય કાર્ય બજાવતી વખતે, સરકારે પિટિશનરને સાંભળવાની તક આપવી જરૂરી નથી.

૧૨. મુદ્દા 'સી' ના સંબંધમાં: આ મુદ્દાનો મુખ્ય આધાર એ બાબત પર છે કે શું સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦ હેઠળ કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પર માત્ર ઔદ્યોગિક એકમવાર (એસ્ટાબ્લિશમેન્ટવાઈઝ) જ પ્રતિબંધ મૂકી શકાય અને સામાન્ય રીતે એકમોમાંના કામોના સંદર્ભમાં નહીં. કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈના કોઈપણ ભાગને અલગ કરીને વાંચી શકાય નહીં. તે ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે કે સદર અધિનિયમનો ઉદ્દેશ્ય એ જોવાનો હતો કે યોગ્ય કેસોમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગારનું નિયમન અને નાબૂદી થવી જોઈએ. તે ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૩ હેઠળ સેન્ટ્રલ બોર્ડે સદર અધિનિયમ હેઠળ સોંપાયેલા કાર્યો હાથ ધરવા માટે કેન્દ્ર સરકારને સલાહ આપવાની છે અને સેન્ટ્રલ બોર્ડને સમિતિઓની રચના કરવાની સત્તા પણ આપવામાં આવી છે. કલમ ૧૦(૧) હેઠળ જ કોઈપણ ઔદ્યોગિક એકમમાં કોઈપણ પ્રક્રિયા, કામગીરી અથવા અન્ય કામમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ મૂકી શકાય છે. એવા અનેક એકમો હોઈ શકે છે જે સમાન પ્રક્રિયા અથવા કામગીરી અથવા સંબંધિત કામો ચલાવતા હોય અને તેથી, એકમોમાં જ્યારે પણ આવી કોઈ પ્રક્રિયા અથવા કામગીરી અથવા અન્ય કામો હાથ ધરવામાં આવે છે, ત્યારે કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ મૂકી શકાય છે. પ્રસ્તુત કેસમાં, નોટિફિકેશન પોતે જ

જાણાવે છે કે લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણોમાં કામોમાં અને નિર્દિષ્ટ અનુસૂચિમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે. તેથી, લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની ખાણો સંબંધિત આ તમામ ઔદ્યોગિક એકમોમાં, અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કામોના સંબંધમાં કોન્ટ્રાક્ટ લેબર પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે અને તેથી, એવું કહેવા માટે કોઈ આધાર નથી કે નોટિફિકેશન સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦ અનુસાર નથી અને તે માત્ર એકમવાર જ થઈ શકે છે, કારણ કે સ્પષ્ટપણે એવી કલ્પના કરવામાં આવી છે કે કોઈપણ ઔદ્યોગિક એકમમાં કોઈપણ પ્રક્રિયા અથવા કામગીરી અથવા અન્ય કામ માટે કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પર પ્રતિબંધ હોઈ શકે છે અને પ્રસ્તુત કેસમાં નોટિફિકેશન દ્વારા ચોક્કસપણે આ જ કરવામાં આવ્યું છે. તારીખ ૪ જુલાઈ, ૧૯૯૬ ના નોટિફિકેશન દ્વારા બદલવામાં આવેલી એન્ટ્રી નં. ૨ પણ નોટિફિકેશનની કાયદેસરતા અને તેના પરિણામ પર પ્રતિકૂળ અસર કરતી નથી. મૂળ એન્ટ્રી નં. ૨ માંથી 'લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટનું ટ્રાન્સપોર્ટેશન' શબ્દો કાઢી નાખવામાં આવ્યા હોય અને તેને ખાણ સ્થળની અંદર મર્યાદિત રાખવા માટે બદલવામાં આવ્યા હોય અને ખાણ સ્થળથી ફેક્ટરી સુધી નહીં, તો પણ તેનો માત્ર એટલો જ અર્થ થશે કે કોન્ટ્રાક્ટ લેબરના રોજગાર પરનો પ્રતિબંધ ખાણ સ્થળની અંદરના ટ્રાન્સપોર્ટેશન સામે છે. મૂળ એન્ટ્રીમાં, લોડિંગ અને અનલોડિંગને લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટના પરિવહનમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું અને સુધારેલી એન્ટ્રી હેઠળ, સ્થળ પરથી ફેક્ટરી સુધી લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટનું પરિવહન બાકાત રાખવામાં આવ્યું હોવાથી, નોટિફિકેશન

કલમ ૧૦ નું ઉલ્લંઘન કરે છે તેવી દલીલ ઊભી કરવાનો કોઈ આધાર નથી કે આ સુધારેલી એન્ટ્રી જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ માં જ્યારે તે જારી કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે આનુષંગિક હુકમ એનેક્સર “બી” ને ગેરકાયદેસર ઠરાવવા માટે કોઈ આધાર પૂરો પાડતી નથી. તેથી, અમને આ મુદ્દામાં કોઈ તથ્ય જણાતું નથી અને તે આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૧૩. આ દલીલ ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ પર આધારિત છે જેમાં દેશભરની લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણોમાં સામાન્ય રીતે પરિશિષ્ટમાં દર્શાવેલ કામોની બાબતમાં લાગુ કરવામાં આવેલ જાહેરનામાને પડકારવામાં આવ્યું છે અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણો વિવિધ પ્રદેશોમાં આવેલી છે; જે ઉદ્યોગો લાઈમસ્ટોન/ડોલોમાઈટ ખાણોનો વપરાશ કરે છે તેઓ કેપિટલ ખાણો જાળવે છે અને આવી ખાણોના અન્ય પટ્ટાધારકો પાસેથી લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટની પોતાની જરૂરિયાત ખરીદે છે અને તમામ લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણો યાંત્રિકીકૃત (મિકેનાઈઝ્ડ) નથી. યાંત્રિકીકૃત ખાણો કુશળ મજૂરોને કામે રાખે છે અને બિન-યાંત્રિકીકૃત ખાણો અકુશળ મજૂરોને કામે રાખે છે અને એવા પ્રદેશો છે જ્યાં લાઈમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણો સતત મોટા વિસ્તારોમાં આવેલી છે અને એવા પ્રદેશો પણ છે જ્યાં લાઈમસ્ટોન/ડોલોમાઈટ ખાણો છૂટીછવાઈ છે. જુદા-જુદા હેતુઓ માટે વિવિધ ઉદ્યોગોમાં ઉપયોગ કરવા માટે લાઈમસ્ટોન/ડોલોમાઈટના વિવિધ ગ્રેડનું ઉત્પાદન કરવાને કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોની રોજગારી પર પ્રતિબંધ મૂકવાના પ્રશ્ન સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી. તે હેતુ માટે

રચવામાં આવેલી સમિતિ કે જેણે સેન્ટ્રલ બોર્ડને પોતાનો અહેવાલ સુપરત કર્યો હતો અને જેના આધારે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કલમ ૧૦ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું છે, તેણે મજૂરોની કામ કરવાની પરિસ્થિતિઓ અને કાર્યસ્થળ પર તેમને પૂરી પાડવામાં આવતી સુવિધાઓ પર વિચારણા કરવાનું કાર્ય હાથ ધર્યું હતું અને તેણે શોધી કાઢ્યું હતું કે ન્યૂનતમ વૈધાનિક સુવિધાઓ પણ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી ન હતી અને આવા લાઇમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ઉદ્યોગોમાં કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરો જે કામો માટે કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરીની રોજગારી પ્રતિબંધિત કરવામાં આવી છે તેના સંદર્ભમાં શોષણનો ભોગ બની રહ્યા હતા અને પરિશિષ્ટમાં નિર્દિષ્ટ કામોના સંદર્ભમાં તમામ લાઇમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણોને સમાન રીતે લાગુ કરવામાં આવ્યું છે. આ નિર્ણય સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણના આધારે અને ખુદ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦ હેઠળની શરતોની માર્ગદર્શિકાઓને યોગ્ય માન આપીને સેન્ટ્રલ બોર્ડ સાથે વિચાર-વિમર્શ કરીને કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોની કામ કરવાની પરિસ્થિતિઓના ઊંડાણપૂર્વકના અભ્યાસના આધારે લેવામાં આવ્યો છે. એકવાર સમિતિએ ખાણોના તમામ વર્ગો, કેપ્ટિવ અને નોન-કેપ્ટિવ ખાણ માલિકો અને મેનેજમેન્ટ પાસેથી સંબંધિત માહિતી એકત્રિત કરી લીધી અને ત્રિપક્ષીય સમિતિએ દેશમાં લાઇમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણોમાં કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોની કામગીરી પર વિચારણા કરી લીધી, ત્યાર પછી ભેદભાવનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી અને અમારા મતે માત્ર લાઇમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટના વિવિધ ગ્રેડ ઉત્પન્ન થાય છે એટલા માત્રથી અને સામાન્ય રીતે દેશમાં લાઇમસ્ટોન અને ડોલોમાઈટ ખાણોમાં

કામોના પરિશિષ્ટમાં પ્રતિબંધ લાદવામાં આવ્યો છે તેટલા માત્રથી એવું કહી શકાય નહીં કે તે ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કરે છે અથવા તે ભેદભાવપૂર્ણ છે.

૧૪. એકવાર કલમ ૧૦ હેઠળનું જાહેરનામું માન્ય ઠરાવવામાં આવે એટલે, પરિણામી હુકમોને એવા કારણસર પડકારી શકાય નહીં કે પરિણામી હુકમ જારી કરતા પહેલાં કોઈ તક આપવામાં આવી ન હતી. એકવાર વાદગ્રસ્ત જાહેરનામામાં કામોના પરિશિષ્ટમાં કોન્ટ્રાક્ટ મજૂરોની રોજગારી પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હોય, એટલે સદર અધિનિયમ હેઠળના લાયસન્સિંગ અધિકારી અને આસિસ્ટન્ટ લેબર કમિશનર (સેન્ટ્રલ) એ લાયસન્સ રદ કરવાના અને સંબંધિત કોન્ટ્રાક્ટરને પ્રતિબંધિત શ્રેણીઓમાં કોઈ કોન્ટ્રાક્ટ લેબર ન ચલાવવાની સલાહ આપતા હુકમો જારી કરવાના જ હતા, જેમ કે તારીખ ૨૦મી જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ નો વાદગ્રસ્ત હુકમ પોતે જ દર્શાવે છે કે તે કાયદાની પ્રક્રિયાનું સીધું પરિણામ હતું અને આવા પરિણામને ટાળી શકાય તેમ નહોતું અને આવી સ્થિતિમાં કોઈપણ તક આપવી કે કારણદર્શક નોટિસ આપવી એ માત્ર નિર્રથક કવાયત બની રહી હોત, જે અન્યથા પણ ન તો પૂરી પાડવામાં આવી હતી કે ન તો જરૂરી હતી. તે જ કારણોસર, કંપનીના નોંધણી પ્રમાણપત્રને રદ કરવાનું પણ વાજબી હતું અને તે હેતુ માટે પણ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન નહોતો.

જ્યાં સુધી તારીખ ૨૦મી જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ ના વાદગ્રસ્ત હુકમનો સંબંધ છે, તે

તારીખ ૧૭મી માર્ચ ૧૯૯૩ ના વાદગ્રસ્ત જાહેરનામાનું સીધું પરિણામ છે જે અગાઉથી જ માન્ય ઠરાવવામાં આવ્યું છે અને એકવાર મૂળભૂત હુકમ માન્ય રાખવામાં આવે એટલે તેના પરિણામો આવવા જ જોઈએ. તેમ છતાં, વિદ્વાન સિંગલ જજે ચુકાદાના ફરિયાદી પૃષ્ઠ ૫૧ માં પહેલેથી જ અવલોકન કર્યું છે અને અપીલકર્તાઓ માટે એપેલેટ ઓથોરિટી સમક્ષ આવા હુકમો સામે અપીલ દાખલ કરવા માટેનો વિકલ્પ ખુલ્લો રાખ્યો છે. આ હોવા છતાં, જો અપીલકર્તાઓ માનતા હોય કે આ હુકમો અપીલપાત્ર નથી, તો તેઓ તેનો લાભ લે છે કે નહીં તે તેમની પસંદગી છે. વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા અપીલકર્તાઓ માટે તક ખુલ્લી રાખવામાં આવી છે જ્યારે વિદ્વાન સિંગલ જજે અવલોકન કર્યું હતું કે જો ચુકાદાની તારીખથી એક મહિનાના સમયગાળામાં આવી અપીલ દાખલ કરવામાં આવે, તો તેને સમયમર્યાદાના કારણસર ફગાવી દેવામાં આવશે નહીં અને ગુણદોષ પર નિર્ણય લેવામાં આવશે. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, આ હુકમો સદર અધિનિયમની કલમ ૧૫ હેઠળ અપીલપાત્ર હતા કે કેમ તે પ્રશ્નમાં જવું અમને જરૂરી જણાતું નથી કારણ કે તે તક વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા અપીલકર્તાઓ માટે ખુલ્લી રાખવામાં આવી છે. અપીલકર્તાઓએ કયો માર્ગ અપનાવવો છે અને વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા આપવામાં આવેલી તકનો લાભ લેવો કે નહીં તે અપીલકર્તાઓએ જાતે નક્કી કરવાનું છે.

બાબત: વકીલની ગેરહાજરીમાં વિદ્વાન સિંગલ જજે શા માટે સ્પેશિયલ સિવિલ

અપિલકેશનોનો ગુણદોષ પર નિર્ણય કર્યો: તેમણે કાં તો મુલતવી રાખવી જોઈતી હતી અથવા ગેરહાજરી બદલ બરતરફ (ડિફોલ્ટ) કરવી જોઈતી હતી.

૧૫. વિદ્વાન સિંગલ જજના ગુણદોષ પરના નિર્ણયને પડકારતા અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા તમામ કારણો નિષ્ફળ ગયા હોવાથી, હવે અમે અપીલકર્તાઓ વતી ઉઠાવવામાં આવેલા તે પ્રશ્નની વિચારણા કરી શકીએ છીએ કે ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળની સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનોનો પક્ષકાર અને/અથવા તેના વકીલની ગેરહાજરીમાં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ગુણદોષ પર નિર્ણય કરી શકાયો ન હોત અને કરવો જોઈતો ન હતો. આ બાબતના આ પાસા પર અદાલત સમક્ષ રજૂઆત કરતી વખતે, અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે :

(૧) બાર (વકીલ મંડળ) ની સહાય વિના ન્યાયાધીશો પોતે ગુણદોષ પર મામલાનો નિર્ણય કરવા માટે સક્ષમ અથવા સજ્જ નથી.

(૨) અદાલત કે ન્યાયાધીશો તથ્યો કે કાયદા બંનેમાંથી કોઈની તપાસ કરી શકતા નથી.

(૩) અદાલતે વકીલની ગેરહાજરીમાં ગુણદોષ પર મામલાનો નિર્ણય કરવાનું ન્યાયિક સાહસ ન કરવું જોઈએ.

(જ) શું અદાલત માટે ગુણદોષ પર નિર્ણય કરવાની આ પદ્ધતિનો આશરો
લેવો યોગ્ય ગણાશે?

(પ) જો પક્ષકાર કે તેના વકીલ હાજર ન હોય તો પણ, અદાલતે મામલાનો નિર્ણય ગુણદોષ પર ન કરવો જોઈએ અને તેણે કાં તો મામલો મુલતવી રાખવો જોઈએ અથવા ગેરહાજરી બદલ મામલો બરતરફ કરતો હુકમ કરવો જોઈએ કારણ કે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાના સિદ્ધાંતો લાગુ પડે છે અને અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે પણ, અદાલત આવા સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોથી અલગ થઈ શકે નહીં અને જો અદાલત પાસે ગુણદોષ પર નિર્ણય કરવાની સત્તા હોય તો પણ, હાઈકોર્ટ દ્વારા તે સત્તાનો મનસ્વી રીતે ઉપયોગ કરી શકાય નહીં અને હાઈકોર્ટ એવી કાર્યપદ્ધતિનો આશરો લઈ શકે નહીં જે મનસ્વી હોય અને તેણે વાજબી કાર્યપદ્ધતિનું પાલન કરવું જ જોઈએ.

૧૬. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉપર જણાવ્યા મુજબના સ્વરૂપમાં અને ભાષામાં કરવામાં આવેલા આ પ્રશ્નો અને રજૂઆતોની વિચારણા કરતી વખતે, અમે અવલોકન કરી શકીએ છીએ કે એક વકીલ તરીકેની અમારી તાલીમ અને ન્યાયાધીશ તરીકેનો અનુભવ અમને ઉપર જણાવ્યા મુજબ જે શબ્દોમાં અમુક રજૂઆતો કરવામાં આવી છે તે શબ્દો વિશે કોઈ ટિપ્પણી કરવા કે કંઈપણ વ્યક્ત કરવાથી રોકે છે કારણ કે, પોતાના શબ્દો અને પોતાની શબ્દભંડોળ પસંદ કરવાનું સંબંધિત વકીલ પર નિર્ભર છે અને પોતાના કેસને શક્ય તેટલી અસરકારક રીતે અને યોગ્ય જણાય તેવા મજબૂત શબ્દોમાં રજૂ

કરવાનો વિદ્વાન વકીલનો વિશેષાધિકાર છે. લોર્ડ ડેનિંગ એમ.આર. એ તેમના પુસ્તક, 'ડિસિપ્લિન ઓફ લો' (૧૯૭૯, પૃ. ૫) માં લખ્યું છે કે, 'શબ્દો એ વકીલોના વ્યવસાયના સાધનો છે.' રોન્ડેલ વિરુદ્ધ વોર્સલે (૧૯૬૭) ૧ ક્યુ.બી. ૪૪૩ થી ૫૦૨ માં લોર્ડ ડેનિંગ એમ.આર. એ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"એવું માનવું ભૂલભરેલું છે કે (બેરીસ્ટર) પોતાના અસીલ જે ઈચ્છે તે કહેવા માટેનું મુખપત્ર છે: અથવા તે જે નિર્દેશ આપે તે કરવા માટેનું તેનું સાધન છે. તે આમાંનું કશું જ નથી. તે એક ઉચ્ચ ઉદ્દેશ્ય પ્રત્યે નિષ્ઠા ધરાવે છે. તે સત્ય અને ન્યાયનો ઉદ્દેશ્ય છે."

એવું કહી શકાય કે કોઈપણ ધોરણો મુજબ, કાયદો એ એક ઉમદા વ્યવસાય છે અને જેઓ કાયદાની પ્રેક્ટિસ કરે છે તેઓએ દરેક વ્યક્તિના સંબંધમાં નિષ્પક્ષતાના સર્વોચ્ચ સિદ્ધાંતોને વાચા આપવાની હોય છે, જ્યારે તેમની પાસેથી પણ આ જ અપેક્ષા રાખવી અવાજબી નથી. તેથી, અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ એવા કારણસર ચુકાદાને પડકારવાના પોતાના અધિકારની અંદર હોઈ શકે છે કે એકતરફી રીતે ગુણદોષ પર પિટિશનોની બરતરફી ખરાબ હતી, અને વિદ્વાન સિંગલ જજે કાં તો મામલો મુલતવી રાખવો જોઈતો હતો અથવા તેને ગેરહાજરી બદલ બરતરફ કરવો જોઈતો હતો અને ગુણદોષ પર નિર્ણય કરવો જોઈતો ન હતો, પરંતુ ચુકાદાના ફક્ત ૭ ની વિગતોનું કાળજીપૂર્વક અવલોકન કર્યા પછી, અમને જણાતું નથી કે આ એવો કેસ હતો જેમાં વિદ્વાન સિંગલ જજે જે

દિવસે મામલાની સુનાવણી હાથ ધરી તે દિવસે પણ મામલો મુલતવી રાખવો જોઈતો હતો. ચુકાદાના ફકરા ૭ ની વિગતો નીચે મુજબ પુનઃઉલ્લેખિત છે:

"૭. આ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન તારીખ ૭મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૪ ના રોજ અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવી છે અને તારીખ ૧૪મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૪ ના રોજ તારીખ ૧૮મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૪ ની મુદતવાળી નોટિસ જારી કરવામાં આવી છે. તારીખ ૧૮મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૪ પછી, મને આ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશનના રેકૉર્ડ પર એવું કશું જ જણાતું નથી કે અરજદારોએ પ્રવેશ (એડમિશન) માટે બાબતની વહેલી સુનાવણી માટે આગ્રહ કર્યો હોય. તારીખ ૧૪મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૪ પછી, આગામી ઓર્ડરશીટ તારીખ ૪થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૭ ની છે જે તારીખે મામલો તારીખ ૨૧મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો છે. તારીખ ૨૧મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૭ ના રોજ મામલો તારીખ ૧૮મી માર્ચ ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો છે જે તારીખે અદાલતે પિટિશન દાખલ (એડમિટ) કરી હતી અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૯૪૦૧/૯૩ અને ૧૯૫૪/૯૪ સાથે જૂન ૧૯૯૭ ના મહિનામાં તેની આખરી સુનાવણી કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. આ બાબત તારીખ ૨૦મી જૂન ૧૯૯૭ ના રોજ આ અદાલત સમક્ષ આવી હતી અને તે તારીખે સુનાવણી માટે આ કેસને ત્રણ રાઉન્ડમાં પોકારવામાં આવ્યો હતો પરંતુ અરજદારો તરફે કોઈ હાજર રહ્યું ન હતું અને તેને તારીખ ૨૭મી જૂન ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૨૭મી જૂન ૧૯૯૭ ના રોજ ફરીથી કેસને

સુનાવણી માટે ત્રણ રાઉન્ડમાં પોકારવામાં આવ્યો હોવા છતાં અરજદારો તરફે કોઈ હાજર રહ્યું ન હતું અને અરજદારોને વધુ એક તક આપવા માટે મામલો તારીખ ૭મી જુલાઈ ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૮મી જુલાઈ ૧૯૯૭ ના રોજ મામલો હાથ પર લેવામાં આવ્યો હતો અને પ્રથમ રાઉન્ડમાં જ્યારે સુનાવણી માટે કેસ પોકારવામાં આવ્યો ત્યારે શ્રી એસ.બી. વકીલ વતી વકીલ શ્રી એ.એમ. કાપડિયા હાજર થયા હતા અને શ્રી વકીલ બીજી અદાલતમાં રોકાયેલા હોવાનું જણાવવામાં આવતાં કેસ પાસઓવર રાખવા વિનંતી કરી હતી. કેસ પાસઓવર રાખવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો. બીજા રાઉન્ડમાં જ્યારે કેસ હાથ પર લેવાયો ત્યારે કોઈ હાજર ન હતું. ત્રીજા રાઉન્ડમાં ફરીથી શ્રી કાપડિયાએ વિનંતી કરી કે શ્રી વકીલ બીજી અદાલતમાં રોકાયેલા છે અને મામલો મુલતવી રાખવામાં આવે. આ વિનંતી સ્વીકારવામાં આવી હતી અને કેસ તારીખ ૧૧મી જુલાઈ ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૧૧મી જુલાઈ ૧૯૯૭ ના રોજ અરજદારોના વકીલ હાજર હતા પરંતુ સામાવાળાના વકીલની વિનંતી પર મામલો તારીખ ૧૨મી ઓગસ્ટ ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૧૨મી ઓગસ્ટ ૧૯૯૭ ના રોજ મામલો તારીખ ૨૬મી ઓગસ્ટ ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૨૬મી ઓગસ્ટ ૧૯૯૭ ના રોજ મામલો તારીખ ૧૯મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૭ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૧૯મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૭ ના રોજ પ્રથમ રાઉન્ડમાં સુનાવણી માટે કેસ પોકારવામાં આવ્યો અને શ્રી વકીલ વતી હાજર થયેલા વકીલ શ્રી કાપડિયાએ અરજ કરી કે શ્રી વકીલ બીજી અદાલતમાં

રોકાયેલા હોવાથી કેસ પાસઓવર રાખવામાં આવે. ત્યારબાદ બીજા રાઉન્ડ અને ત્રીજા રાઉન્ડમાં કેસ પોકારવામાં આવ્યો પરંતુ અરજદારો તરફે કોઈ હાજર રહ્યું નહીં અને સામાવાળાઓના વકીલની દલીલો સાંભળવામાં આવી અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનનું અવલોકન કર્યા પછી હુકમ અનામત રાખવામાં આવ્યો હતો. આ અદાલતમાં અરજદારો દ્વારા આ કેસો કેવી રીતે ચલાવવામાં આવી રહ્યા છે તે દર્શાવવા માટે મેં આ તમામ તથ્યો જણાવ્યા છે."

અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ ઉપરોક્ત વિગતોના અમુક ભાગોની શુદ્ધતાને પડકારવાનો પ્રયાસ પણ કર્યો છે અને એવી રજૂઆત કરી છે કે તે ફરદો (ફારદ) સાથે સુસંગત નથી, પરંતુ અમને એવો કોઈ આધાર કે સામગ્રી જણાતી નથી જેના આધારે ફરદા ૭ ની વિગતો પર અવિશ્વાસ કરી શકાય. જ્યારે બાબતોને તે જ દિવસે પ્રથમ રાઉન્ડમાં અથવા બીજા રાઉન્ડમાં અથવા ત્રીજા રાઉન્ડમાં પાસઓવર રાખવામાં આવે છે કે પાછળ રાખવામાં આવે છે, ત્યારે આવા રાઉન્ડનો કોઈ રેકૉર્ડ ફરદોમાં રાખવામાં આવતો નથી. ઉપરોક્ત ફરદા ૭ ની વિગતો દર્શાવે છે કે મામલો અસંખ્ય વખત અને અલગ-અલગ તારીખોએ વિવિધ રાઉન્ડમાં મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો. આમ, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની તે દલીલમાં અમને કોઈ ઔચિત્ય જણાતું નથી કે જે દિવસે વિદ્વાન સિંગલ જજે મામલાની સુનાવણી હાથ ધરી તે દિવસે મામલો મુલતવી રાખવો જોઈતો હતો.

૧૭. હવે એ પ્રશ્ન આવે છે કે શું સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનોનો નિર્ણય ગુણદોષ પર કરવો જોઈતો ન હતો અને શું વધુમાં વધુ તેને ગેરહાજરી બદલ બરતરફ (ડિફોલ્ટ) કરી શકાય હોત. આ સંદર્ભમાં, અમે સીધા જ દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૪૧ નીચેના ખુલાસાનો સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ, જેના દ્વારા બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની કાર્યવાહીને બાકાત રાખવામાં આવી છે અને તેથી દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાની જોગવાઈઓ તે કડકતા સાથે સીધી રીતે લાગુ પડતી નથી. તેમ છતાં, અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ એવી રજૂઆત કરવામાં સાચા હોઈ શકે છે કે સામાન્ય સિદ્ધાંતો હજુ પણ લાગુ પડશે. જ્યાં સુધી દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાના સામાન્ય સિદ્ધાંતોના ઉપયોગનો સંબંધ છે, જો અદાલતને જણાય કે તમામ પ્રયાસો અને વારંવારની તકો આપવા છતાં, જ્યારે પણ સુનાવણી માટે કેસ પોકારવામાં આવે ત્યારે અદાલત સમક્ષ હાજર થવામાં વકીલ તરફથી સતત ક્ષતિ (ડિફોલ્ટ) થાય છે, તો યોગ્ય કેસોમાં જો અદાલત ગુણદોષ પર મામલાનો નિર્ણય કરવા આગળ વધે તો ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની હકુમતનો ઉપયોગ કરતી વખતે તે અદાલતની સત્તા પર કોઈ તરાપ મારશે નહીં અને તેથી, તેને કોઈપણ રીતે ખોટું, અન્યાયી, મનસ્વી, અયોગ્ય કે ગેરકાયદેસર કહી શકાય નહીં. તેથી, ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની પિટિશનની સુનાવણી કરતી વખતે, અદાલત માટે યોગ્ય કેસોમાં ગુણદોષ પર મામલાની કાર્યવાહી આગળ ધપાવવાનો વિકલ્પ ખુલ્લો છે અને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે હાઈકોર્ટ પર એવો કોઈ પ્રતિબંધ નથી કે તે માત્ર ગેરહાજરી

બદલ મામલો બરતરફ જ કરી શકે અને તે ગુણદોષ પર નિર્ણય કરી શકે નહીં, અને જો તે ગુણદોષ પર નિર્ણય કરે તો તે હુકમ સત્તા કે કાયદા વિનાનો છે તેવો પડકાર માન્ય નથી અને વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં એવું કહી શકાય નહીં કે વિદ્વાન સિંગલ જજે ગુણદોષ પર મામલાની કાર્યવાહી આગળ ધપાવવી જોઈતી નહોતી. જે બાબત ટીકા માટે ખુદી છે તે ઉપલી અદાલત સમક્ષનો ચુકાદો છે, ન્યાયાધીશ નહીં. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે અમારી સમક્ષ શાંતિલાલ ચંદ્રશેખર અને અન્ય વિરુદ્ધ બાઈ બાસી, ૧૬ જી.એલ.આર. ૧ માં નોંધાયેલ કેસ ટાંક્યો હતો. આ કેસમાં, અમારી હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ બીજી અપીલમાં પસાર કરાયેલા એવા હુકમ પર વિચારણા કરી રહી હતી કે જેમાં આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે વિદ્વાન વકીલની ગેરહાજરીમાં એમ કહીને અપીલ ફગાવી દીધી હતી કે,

"નીચલી અદાલતોના ચુકાદાઓ અને અપીલની મેમોરેન્ડમ જોઈ લીધા પછી, મને આ અપીલ દાખલ (એડમિટ) કરવા માટે કોઈ કારણ જણાતું નથી. બરતરફ કરવામાં આવે છે."

જ્યારે આ હુકમને ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો, ત્યારે ડિવિઝન બેન્ચે ઠરાવ્યું કે, ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧, ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧૭, ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧૯ અને ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૩૦ ની યોજનાના સંદર્ભમાં વંચાણે લેતાં ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧૧ ની જોગવાઈઓના વિશ્લેષણ પરથી અને ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧૧(૨) તથા

ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧૭(૧) માં જોવા મળતી સમાન ભાષા પરથી, એ સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે અપીલની સુનાવણી હાથ પર લેવામાં આવે અને જો તે વખતે અપીલકર્તા અથવા તેના વકીલ ગેરહાજર હોય, તો પ્રવેશના તબક્કે ગુણદોષ પર અપીલ ફગાવી દેવાનું એપેલેટ અદાલત માટે ખુલ્લું નથી. આવી સ્થિતિમાં એપેલેટ અદાલત જે એકમાત્ર હુકમ કરી શકે છે તે મામલાને ગેરહાજરી બદલ બરતરફ કરવાનો છે અને જો એપેલેટ અદાલત ગુણદોષ પર અપીલ ફગાવી દેવાનો ઇરાદો રાખે તો પણ, તેને ગેરહાજરી બદલ અપીલની બરતરફીના હુકમ તરીકે જ વાંચવો જોઈએ. અમારી સમક્ષ ટાંકવામાં આવેલ આગળનો નિર્ણય જે.એમ. પટેલ વિરુદ્ધ પી.જી. પટેલ, ૩૪ (૧) જી.એલ.આર. ૮૩૦ નો કેસ છે જેમાં આ અદાલતના વિદ્વાન સિંગલ જજે ઠરાવ્યું છે કે અપીલકર્તા અથવા તેના વકીલની ગેરહાજરીમાં, એપેલેટ અદાલત ગુણદોષ પર અપીલ ફગાવી શકતી નથી, અપીલ માત્ર ગેરહાજરી બદલ જ બરતરફ કરી શકાય છે. ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧૪ ની જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો અને એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૧૫૧ અદાલતોની અંતર્ગત સત્તાઓનું રક્ષણ કરે છે અને તે અદાલતોને એવું કંઈક કરવાની હકુમત કે અધિકાર આપતી નથી જે કરવા માટે અદાલતો અન્યથા હકદાર નથી. આ કેસમાં સિંગલ બેન્ચ સિવિલ મિસ. અપીલમાં સેકન્ડ એક્સ્ટ્રા આસિસ્ટન્ટ જજ, નડિયાદ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમ વિરુદ્ધ નિર્દેશિત સિવિલ રિવિઝન અપ્લિકેશન પર વિચારણા કરી રહી હતી. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે આગળ અમારી સમક્ષ રજૂ કરેલ વિરુદ્ધ મુનશીલાલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૧ એસ.સી. ૧૪૦૦ માં નોંધાયેલ સુપ્રીમ

કોર્ટના નિર્ણયનો હવાલો આપ્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટ આ કેસમાં સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સિવિલ) માંથી ઉદ્ભવતી સિવિલ અપીલ પર વિચારણા કરી રહી હતી કારણ કે હાઈકોર્ટે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલની ગેરહાજરીમાં અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલનો નિકાલ કર્યો હતો. ઓર્ડર ૪૧ રુલ ૧૭; ઓર્ડર ૪૩ રુલ ૧ ની જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો; તે એવો કેસ હતો જેમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા અપીલ ગેરહાજરી બદલ બરતરફ કરવામાં આવી હતી. સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે મુકદ્દમાબાજ પક્ષકાર માટે તે અન્યાયી ગણાશે જો તેના વકીલ હાજર ન રહ્યા તેટલા માત્રથી મામલો ગેરહાજરી બદલ બરતરફ કરવામાં આવે અને ગુણદોષ પર સાંભળવામાં ન આવે અને આ સંદર્ભમાં વકીલ રોકવા અને વકીલ પર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકવા સિવાય મુકદ્દમાબાજ પક્ષકારની લાચારી અંગે અમુક અવલોકનો કરતી વખતે, સુપ્રીમ કોર્ટે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે અપીલ હાઈકોર્ટમાં તેના મૂળ નંબરે પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે અને કાયદા અનુસાર તેનો નિકાલ કરવામાં આવે. તેથી તે સ્પષ્ટ છે કે સુપ્રીમ કોર્ટને લાગ્યું હતું કે બાબતની ગુણદોષ પર વિચારણા થવી જ જોઈએ અને તેને ગેરહાજરી બદલ બરતરફ કરવી જોઈએ નહીં. આ કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે તેના ફરિયાદ ૩ માં કરેલા અવલોકનો સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરશે:

"૩. આ કેસનું ચિંતાજનક પાસું એ છે કે આપણી વર્તમાન વિરોધાભાસી કાનૂની વ્યવસ્થા હેઠળ જ્યાં પક્ષકારો સામાન્ય રીતે તેમના વકીલો મારફતે હાજર થાય છે, પક્ષકારોની ફરજ પોતાના વકીલની પસંદગી કરવાની, તેમને કેસની વિગત

આપવાની, તેમણે માંગેલી ફી ચૂકવવાની અને ત્યારબાદ બાકીની બાબતો કરવા માટે વિદ્વાન વકીલ પર વિશ્વાસ રાખવાની છે. પક્ષકાર ગ્રામવાસી હોઈ શકે છે અથવા ગ્રામીણ વિસ્તારનો હોઈ શકે છે અને તેને અદાલતની કાર્યવાહીનું કોઈ જ્ઞાન ન પડે હોય. વકીલ રોક્યા પછી, પક્ષકાર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી શકે છે કે વકીલ તેના હિતનું ધ્યાન રાખશે. અપીલની સુનાવણી સમયે પક્ષકારની વ્યક્તિગત ઉપસ્થિતિ માત્ર બિનજરૂરી જ નથી પરંતુ ભાગ્યે જ ઉપયોગી છે. તેથી, કાર્યવાહીમાં અસરકારક રીતે ભાગ લેવા માટે પોતાની સત્તામાં રહેલું બધું જ કર્યા પછી, પક્ષકાર નિશ્ચિંત રહી શકે છે કે તેણે પોતાની અપીલ અંગે હાઈકોર્ટમાં શું થઈ રહ્યું છે તેની પૂછપરછ કરવા માટે ન તો હાઈકોર્ટ જવાનું છે કે ન તો વકીલ માટે વોચ-ડોગ (ચોકીદાર) તરીકે કામ કરવાનું છે કે જ્યારે કેસ ચાલીમાં આવે ત્યારે વકીલ હાજર થાય. તે તેના કામનો ભાગ નથી. શ્રી એ.કે. સાંઘીએ જણાવ્યું હતું કે અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટમાં વકીલોમાં એવી પ્રથા પડી ગઈ છે કે જ્યારે તેઓને કોઈ ચોક્કસ બેન્ચ પસંદ ન હોય ત્યારે તેઓ ગેરહાજર રહે છે. હોઈ શકે છે કે અમને ખબર નથી, તેઓ આ બાબતમાં વધુ માહિતગાર છે. આ બાબતમાં અજ્ઞાનતા એ અમારું પરમ સુખ છે. જો આપણે આ બાબતને બરતરફ કરીને આવી કથિત પ્રથા પર અમારી મંજૂરીની મહોર ન લગાવીએ જે આવી વૃત્તિને નિરુત્સાહિત કરી શકે છે, તો પણ શું તે ન્યાય વિતરણ વ્યવસ્થાને બદનામ નહીં કરે. તે પક્ષકારનો શું વાંક છે જેણે પોતાની સત્તામાં રહેલું અને તેની પાસેથી અપેક્ષિત બધું જ કર્યું હોવા છતાં પોતાના વકીલની ક્ષતિના કારણે સહન કરવું પડે. જો આપણે આ અપીલને ફગાવી દઈએ, જેમ કે શ્રી એ.કે. સાંઘીએ અમને

કરવા વિનંતી કરી છે, તો સહન કરનાર માત્ર તે વકીલ નહીં હોય જે હાજર થયો ન હતો પરંતુ તે પક્ષકાર હશે જેના હિતનું તેણે પ્રતિનિધિત્વ કર્યું હતું. જે સમસ્યા અમને વ્યથિત કરે છે તે એ છે કે શું તે યોગ્ય છે કે પક્ષકારે પોતાના એજન્ટની નિષ્ક્રિયતા, ઇરાદાપૂર્વકની ક્ષતિ અથવા ગેરવર્તણૂક માટે સહન કરવું જોઈએ. જવાબ દેખીતી રીતે નકારાત્મક છે. હોઈ શકે છે કે વિદ્વાન વકીલ ઇરાદાપૂર્વક અથવા જાણીજોઈને ગેરહાજર રહ્યા હોય. બાબતના તે પાસાને સુનિશ્ચિત કરવા માટે અમારી પાસે કોઈ સાધન-સામગ્રી નથી. અમે બાબતના તે પાસા પર વધુ કશું કહેતા નથી. જો કે, કોઈ નિર્દોષ પક્ષકાર માત્ર એટલા માટે અન્યાય સહન કરે કે તેના પસંદ કરેલા વકીલે ક્ષતિ કરી છે તેના પક્ષકાર અમે બની શકીએ નહીં. તેથી, અમે આ અપીલ મંજૂર કરીએ છીએ, હાઈકોર્ટનો અપીલ બરતરફ કરવાનો અને તે હુકમ પાછો ખેંચવાનો ઇનકાર કરવાનો બંને હુકમ રદ કરીએ છીએ. અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે હાઈકોર્ટમાં અપીલ તેના મૂળ નંબરે પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવે અને કાયદા અનુસાર તેનો નિકાલ કરવામાં આવે. જો કબજો ખાલી કરવા સામે કોઈ મનાઈ હુકમ હોય તો હાઈકોર્ટ દ્વારા આ મામલાનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તે ચાલુ રહેશે. અહીં સામાવાળાના ખર્ચની ચૂકવણી કોણ કરશે તે પ્રશ્ન રહે છે. કારણ કે અમને લાગે છે કે પક્ષકાર જવાબદાર નથી કારણ કે તેણે જે શક્ય હતું અને તેની સત્તામાં હતું તે બધું જ કર્યું હતું, તેથી રૂ. ૨૦૦/- નો ખર્ચ તે વકીલ પાસેથી વસૂલ કરવો જોઈએ જે ગેરહાજર રહ્યા હતા. તે હુકમનો અમલ કરવાનો અધિકાર શ્રી એ.કે. સાંઘી દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ કરાયેલા પક્ષકાર પાસે અનામત રાખવામાં આવે છે."

સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા આ નિર્ણયનું શ્રીમતી લાચી તિવારી અને અન્ય વિરુદ્ધ ડાયરેક્ટર ઓફ લેન્ડ રેકૉર્ડ્સ, એ.આઇ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૪૧ માં અનુસરણ કરવામાં આવ્યું છે જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે જે અરજદારે ત્રણ વકીલો રોક્યા હોય તેની પાસેથી આનાથી વધુ કંઈ અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં. આ પણ એવો કેસ હતો જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટ સિવિલ અપીલ પર વિચારણા કરી રહી હતી અને તેણે દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતાના ઓર્ડર ૯ રુલ ૯ ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યો હતો અને શોધી કાઢ્યું હતું કે ૭ વર્ષ અગાઉ મેળવવામાં આવેલ રુલ નિસી (હુકમ) ગેરહાજરી બદલ રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી હાઈકોર્ટ દ્વારા ગુણદોષ પર મામલાનો નિકાલ કરવા માટે તેને પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો. આ ફરીથી દર્શાવે છે કે એકમાત્ર કાળજી એ રાખવાની છે કે બાબતનો નિર્ણય ગુણદોષ પર લેવામાં આવે. આ તમામ બાબતો દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ ઉદ્ભવતી બાબતોમાં ધ્યાને લેવામાં આવી હતી અને ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ નહીં.

૧૮. હાલના કેસમાં, વિદ્વાન સિંગલ જજે અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ ગુણદોષ પર આ બાબતનો નિર્ણય કર્યો છે અને આ બાબતને ગેરહાજરી બદલ બરતરફ કરવામાં આવી નથી અને અમને જણાય છે કે વિદ્વાન સિંગલ જજે ગુણદોષ પર આ બાબત હાથ પર લઈને તેનો નિર્ણય કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી. આ પ્રશ્ન અમારી પોતાની હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા ડિસ્ટ્રિક્ટ રૂલ ડેવલપમેન્ટ એજન્સી વિરુદ્ધ એન.કે. પટેલ, તારીખ ૨૧.૮.૧૯૯૮ ના રોજ

નિર્ણીત, ૧૯૯૮ (૨) જી.એલ.એચ. ૬૬૩ માં નોંધાયેલા કેસના નિર્ણય દ્વારા પછા અંતિમ રૂપ પામી ચૂક્યો છે, જેમાં આકસ્મિક રીતે અપીલકર્તાઓ તરફે હાલના વિદ્વાન વકીલ પોતે જ હાજર રહ્યા હતા.

અમે વિદ્વાન સિંગલ જજના નિર્ણય સામે કેસના ગુણદોષ પર અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોની પહેલેથી જ વિચારણા કરી ચૂક્યા છીએ અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનો ફગાવી દેતી વખતે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા જે ઢ્રષ્ટિકોણ અપનાવવામાં આવ્યો છે તેના કરતાં અલગ ઢ્રષ્ટિકોણ અપનાવવાનું અમને કોઈ કારણ જણાતું નથી અને તેથી, આ અપીલોમાં જે હુકમ વાદગ્રસ્ત છે તેવા વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી. આ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલોમાં કોઈ વજૂદ નથી અને આ તમામ ૧૫ લેટર્સ પેટન્ટ અપીલો આથી તે મુજબ બરતરફ કરવામાં આવે છે. આ બાબતોમાં આ અદાલત દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી નોટિસ આથી રદ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.